

5. Широкалова, Г. С. Предмет исследования: права человека / Г. С. Широкалова // Социол. исслед. — 1999. — № 12. — С. 95-97.

Аннотация

Волянська О. В.

Термины «права человека» и «демократия» вследствие своей методологической неопределенности очень удобны для манипулирования общественным мнением. В статье предложено использовать интегральный подход П. Сорокина как методологическую основу для социологического оценивания уровня соблюдения прав человека. Приведены данные всеукраинского исследования, которые иллюстрируют иерархию субъективных оценок значимости прав человека и соответственно подтверждают тезис П. Сорокина о том, что уровень соблюдения прав человека является индикатором уровня демократичности общества.

Ключевые слова: права человека, демократия, индекс уровня соблюдения прав человека.

HUMAN RIGHTS AS THE SUBJECT OF THE SOCIOLOGICAL DISCOURSE

Volanska O. V.

Terms of «human rights» and «democracy» owing to the methodological uncertainty are very convenient for a manipulation public opinion. In the article it is offered to use P. Sorokin's integrated approach as a methodological basis for sociological estimation of level of observance of human rights. The article includes the dates of sociological researches which illustrate hierarchy of value judgment of the importance of human rights and accordingly confirm P. Sorokin's thesis that level of observance of human rights is the indicator of level of democratic character of a society.

Key words: human rights, democraticy, an index of level of democraticity of human rights

УДК 316:347. 97/. 99

В. Д. Воднік, кандидат філософських наук, доцент

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В СУСПІЛЬСТВАХ, ЩО ТРАНСФОРМУЮТЬСЯ

Здійснено соціологічний аналіз проблем правозастосування в суспільствах, що трансформуються. Обґрунтовано, що право є перетворювальною силою не само по собі, а в процесі його впливу на

розвиток соціальної дійсності, у регулюванні та зміні її сторін. Проаналізовано чинники, що впливають на якість діяльності по застосуванню права. Розглянуто особливий вид застосування права — діяльність суду, що виражається у відправленні правосуддя. Охарактеризовано рівні соціологічного дослідження ефективності правосуддя, соціологічні методи її вивчення.

Ключові слова: правозастосування, правосуддя, ефективність, соціологічні методи, судова діяльність, суддя, суд.

Актуальність проблеми. На рубежі двох тисячоліть в Україні відбуваються складні і глибокі перетворення та докорінні зміни в суспільному житті. Змінюються суспільні відносини, приводиться у відповідність з поставленими завданнями структура органів державної влади.

Нормативні правові акти, прийняті в країні, свідчать про те, що держава прагне врегулювати всі сторони громадського життя. Усе це зумовлює необхідність виробляти адекватні реаліям життя теоретичні концепції, наукові висновки і положення, практичні рекомендації і пропозиції, пов'язані з правозастосовною діяльністю.

Пошук шляхів будівництва правової держави в Україні вимагає нових форм і методів науково-дослідницької роботи, нового стилю науково-правового мислення. До їх числа слід віднести залучення засобів соціології для інтеграції наукових підходів, всебічного аналізу проблем правозастосування.

Вивченню соціологічного підходу до аналізу проблем правозастосування на сучасному етапі не приділяється достатньо уваги, відсутні монографічні дослідження з даного напрямку. Проте аналізу правозастосування в науковій літературі приділялася певна увага й окремі аспекти соціологічного підходу до цієї сфери розглядалися у працях О. Бобильова, А. Бойкова, С. Горьової, А. Зайця, А. Закалюка, Г. Іванець, В. Лазарева, В. Лапасової, О. Мурашина, В. Наумова, В. Опришко, С. Поленіної та інших учених юристів і соціологів.

Метою цієї статті є визначення специфіки соціологічного підходу до аналізу проблем правозастосування в суспільствах, що трансформуються.

В умовах кардинальних зрушень суспільних відносин правозастосування має стати чинником, від якого значною мірою залежать формування громадянського суспільства і побудова демократичної, соціально орієнтованої, правової держави з ринковою економікою.

Поряд з активізацією правотворчої діяльності в країні останніми роками здійснюється широкий комплекс заходів щодо вдосконалення процесу реалізації права, зміцнення правопорядку в усіх сферах життя суспільства.

Прийняття Конституції України і здійснення державою розгорнутої системи інших законодавчих заходів неминухо тягне за собою зміщення центру ваги у справі вдосконалення механізму юридичного впливу на суспільні відносини та розвиток правової основи державного і громадського життя. На перший план все більш висувуються питання організації належної реалізації

правових норм, зокрема застосування права як одного із способів втілення законодавства у життя.

У руслі цієї закономірної тенденції актуально зосередити увагу на нерозв'язаних проблемах правореалізуючої діяльності. Право тільки тоді виконує свою соціальну функцію регулятора суспільних відносин, коли воно виконується в дійсності. Життя норм права полягає не тільки і не стільки в їх наявності, існуванні, скільки у функціонуванні, реалізації. Лише в русі права від можливості до дійсності, втіленні правових приписів у реальних вчинках і діях людей виявляються його призначення, дієвість та ефективність. Право є перетворюючою силою не само по собі, а в процесі його впливу на розвиток соціальної дійсності, переході в цю дійсність, регулюванні та зміні її сторін. У цьому полягають соціальна сутність і цінність права.

Застосування права є однією з найважливіших форм його реалізації. Будучи своєрідним організаційно-правовим методом виконання державно-владної діяльності, застосування права у багатьох випадках виступає у вигляді складного комплексу матеріально-правових, процесуальних, організаційних, інформаційних, психологічних та інших зв'язків і відносин. Подібний характер правозастосовної діяльності об'єктивно зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до її дослідження, що передбачає широке використання різних наукових методів. Між тим у літературі досліджуються в основному формально-юридичні аспекти здійснення цієї діяльності. Існує потреба в спеціальних дослідженнях з використанням соціологічних методів, присвячених комплексному розгляду застосування права як системи і процесу державно-владної діяльності.

Застосування правових норм як одна із форм реалізації права може бути охарактеризовано як певний результат і як процес. Воно виконує посередницьку роль між правовими нормами та їх основними адресатами, забезпечує цілеспрямований рух правових відносин, створює додаткові гарантії для правильної реалізації права у правових життєвих ситуаціях. Правозастосування — це владна, організуюча діяльність компетентних суб'єктів.

Правозастосування — особлива розумова та фізична праця, яка полягає у здійсненні одна за одною низки внутрішніх розумових і фіксує їх зовнішніх операцій, спрямованих на встановлення правової та фактичної основ юридичної справи та її вирішення.

Як різновид соціального управління правозастосування являє собою складний комплекс правових, організаційних, інформаційних та інших форм і засобів втілення приписів закону в життя.

Слід указати на важливу властивість, притаманну правозастосуванню як управлінському процесу, а також окремим його стадіям. Його сутність полягає в тому, що, незважаючи на різнохарактерність і різну масштабність конкретних правозастосовних процесів та їх окремих стадій, усім їм притаманні три структурно-часові компоненти:

- 1) вихідний початок, тобто їх інформаційні та матеріальні передумови: наявність нормативно-правових приписів, які запроваджують обов'язковість здійснення діяльності відповідного виду, її цілі, завдання та засоби їх

досягнення і вирішення; наявність спеціальних суб'єктів здійснення цієї діяльності (органів держави та їх посадових осіб), у повноваження й обов'язки яких входить реалізація цих цілей і завдань; наявність приводів і підстав до здійснення цієї діяльності — соціальної події або факту, конкретної життєвої ситуації, яка має юридичне значення і підлягає вирішенню;

2) перебіг здійснення, тобто динамічна фаза правозастосування й управління його здійсненням, що є реалізацією відповідними державними органами покладених на них обов'язків шляхом використання ними правових, організаційних, управлінських, інформаційних, науково-технічних та інших форм, методів і засобів пізнання, оцінювання та правильного юридичного розв'язання ситуації, ухвалення законного й обґрунтованого рішення; застосування в необхідних випадках заходів владного примусу тощо;

3) результат здійснення, який відбиває та фіксує завершення тієї чи іншої стадії або процесу в цілому, що об'єктивується у правозастосовному акті — документі (управлінському рішенні), який винесено [1, с. 30-31].

Велике значення має аналіз тих конкретних чинників, які впливають на результативність правозастосовної діяльності. Вивчення зазначених чинників сприяє виявленню причин недостатньої ефективності деяких правових норм і полегшує внесення конкретних рекомендацій, спрямованих як на вдосконалення законодавства, так і поліпшення організаційної діяльності правозастосовних органів.

У науковій літературі відображено результати досліджень ефективності діяльності по застосуванню права. Так, на основі одного з них Є. П. Шикін запропонував таку класифікацію чинників, які впливають на якість діяльності по застосуванню права:

- міра оптимальності правової норми (практично тут йдеться про якість норми);
- стан управління (науковість організації праці тих, хто застосовує право, організаційна структура установ, що застосовують право, порядок їх діяльності, чіткість розподілу функцій, компетенцій, злагодженість усіх ланок системи установ, що застосовують право);
- мікроклімат, в якому застосовується право (діловитість, творча критика і самокритика, обстановка, в якій немає місця бюрократизму, прояву відсталості, байдужості до людини);
- суб'єктивні якості того, хто застосовує право (його політична зрілість, знання ним права, рівень правосвідомості, професійна етика, авторитет, досвід, високі моральні якості, загальний культурний рівень). Тут же доречно нагадати, що важливою умовою ефективності правових норм є їх доцільне застосування;
- матеріально-технічний чинник, у тому числі естетика процесу застосування норм (зовнішнє оформлення та обладнання приміщення, забезпечення транспортом тощо) [2].

Чинники, що забезпечують ефективність правозастосовуючих актів, були також докладно досліджено та систематизовано В. В. Лазаревим [3]. Автор виділяє такі чинники: матеріальні та соціально-політичні; ідеологічні; організаційні, правові. Кожен з цих основних чинників він об'єднує у певну систему

відповідних компонентів. Наприклад, до організаційних чинників забезпечення ефективності актів щодо застосування права В. В. Лазарев відносить належний підбір і розміщення кадрів; планування; забезпечення кожного працівника конкретними завданнями та організацію внутрішнього контролю за їх виконанням; внутрішній контроль за правильністю витрачання фінансових коштів і матеріальних ресурсів; установлення зв'язку з керівництвом та підлеглими організаціями, а також із суб'єктами, що зацікавлені у цій діяльності; організацію засобів інформації та її систематизацію; організацію навчання кадрів; налагоджування ділових стосунків, створення сприятливого мікроклімату; належне стимулювання праці співробітників; організацію їх відпочинку.

Більшість дослідників під ефективністю застосування права розуміють міру досягнення цілей відповідної діяльності. Особливим видом застосування права є діяльність суду, що виражається у відправленні правосуддя, котра, як відомо, складається з установлення юридичних фактів, охоплених гіпотезою норми права; ухвалення владного рішення про належну чи неприпустиму поведінку громадян і юридичних осіб (дозвіл, припис, заборона, які визначаються диспозицією правової норми); застосування юридичних санкцій до осіб, що порушують вимоги закону.

Розвиток конкретно-соціологічних досліджень правосуддя та умов його ефективності дозволить угамувати «інформаційний голод» у цій галузі наукового знання. Соціологічні методи можуть бути використані у дослідженні таких напрямів вивчення ефективності правосуддя.

1. Розроблення загальної концепції ефективності правосуддя: цілі правосуддя та соціальні потреби, які задовольняються завдяки їх досягненню; зміст поняття ефективності правосуддя; співвідношення оптимальності та ефективності правосуддя; правосуддя як система, умови (гарантії) ефективності правосуддя, їх зв'язок і взаємодія, інформаційна забезпеченість судової системи; методи дослідження ефективності правосуддя тощо.

2. Розроблення системи критеріїв і показників ефективності правосуддя в цілому і за окремими судовими стадіями процесу; визначення «вагомих» (ціннісних) співвідношень між різними критеріями і показниками ефективності; виокремлення критеріїв організації та критеріїв якості судової праці; співвідношення критеріїв ефективності правосуддя й ефективності інших видів судової діяльності (наприклад, правова пропаганда); визначення ефективності правосуддя та процесуальної діяльності інших (крім суду) учасників судочинства; розроблення однозначних критеріїв для порівняльної оцінки якості роботи судів по регіонах і періодах.

3. Вивчення на теоретичному рівні складної системи чинників (гарантій), що впливають на ефективність правосуддя; ранжування цих чинників за ступенем значущості, виявлення ієрархічних і координаційних зв'язків між ними; розгляд усіх чинників як складної системи «управління» правосуддям, де кожна її структурна ланка і кожний елемент виконує певну функцію; вивчення цих функцій на підставі знання «сили впливу» чинників тепер і в майбутньому; створення структурно-функціональної, «працюючої на управління» моделі чинників (умов, гарантій) ефективності правосуддя.

4. Обчислення ступеня ефективності правосуддя з використанням логіко-математичного апарату на основі інформації, яка регулярно надходить, про стан судової праці (статистика, дані соціологічних та інших досліджень); вдосконалення методів оброблення й аналізу інформації з використанням сучасної обчислювальної техніки.

5. Виявлення дисфункцій, «слабких місць» у системі гарантій правосуддя, розроблення науково обґрунтованих заходів щодо підвищення ефективності правосуддя та передавання відповідних управляючих впливів.

Це програма-максимум усього наукового напрямку. Зараз ми знаходимося лише у його початку.

Можна окреслити три рівні соціологічного дослідження ефективності правосуддя.

На першому рівні аналізуються чинники, пов'язані зі станом і застосуванням судом галузей, інститутів та окремих норм права, а також характеристики ефективності процесуальної діяльності (правовий аспект). На цьому рівні вивчаються повнота встановлення предмета доказування, стосунки суду з учасниками процесу, вплив останніх на внутрішнє переконання суду, помилки при проведенні окремих процесуальних дій та їх вплив на вирішення справи, а також інші питання застосування судом норм права.

Другий рівень дослідження ефективності правосуддя передбачає використання поряд з соціологічним також психологічного та етичного підходів до вивчення особи суддів, об'єктивних умов, в яких проходять службова діяльність і взагалі все життя судді. Ця друга ланка в системі гарантій правосуддя теоретично виявилася малодослідженою, хоча саме вона значною мірою визначає ефективність діяльності по застосуванню права.

Третій рівень дослідження ефективності правосуддя полягає у виявленні залежностей між якістю судової праці та дією соціально-економічних, політичних, ідеологічних гарантій, загальних для усіх видів державної діяльності. Цей глибинний рівень значною мірою визначає характер соціальних чинників першого та другого рівнів.

У спрощеному вигляді ми показали абстрактну схему (модель) умов ефективності правосуддя. У реальній же дійсності — це постійно діюча, динамічна, прогресуюча, взаємодіюча з іншими соціальними утвореннями система дуже високого ступеня складності.

Питання про те, як суддя здійснює політику, що проводиться через систему юридичних органів, і яким чином відбиваються в цьому його особистісні погляди, може висунути на перший план чинники, що стосуються особи судді. Йдеться не тільки про те, наскільки суддя адаптується до вимог судової політики. На його діяльність впливає низка позаправових, неформальних чинників, наприклад, розуміння ним своєї ролі. Річ у тім, що кожне суспільство і кожна правова система створюють власний тип судді, який, якщо його взяти абстрактно, може бути ідентичним. Однак у кожному суспільстві і правовій системі існує різне розуміння ролі судді, яке значно впливає на формування цього абстрактного типу.

Праця судді повинна бути оцінена як надзвичайно складна, оскільки вона потребує знання кваліфікованого, всебічно освіченого юриста, його незалежності при ухваленні рішень, уміння керувати не тільки колективом постійних працівників суду, а й «колективами» учасників процесу, часто численних і специфічних у кожній справі, відповідальності за долю людей, високого ступеня інтенсивності праці.

Виявлення й усунення чинників, що негативно впливають на забезпечення належного рівня якісних параметрів особи та діяльності судді, — необхідний шлях підвищення ефективності правосуддя.

Можна визначити такі чинники. Насамперед це комплектування кадрів суддів, рівень їх освіти та якість професійної підготовки. Важливо також суб'єктивне ставлення суддів до якості отриманої ними професійної підготовки.

Зараз відсутнє теоретичне розроблення професіограми судді як необхідної психологічної характеристики особистості, що є основою у визначенні професійної придатності. Тому звичайно, що і практика приймання до юридичних вищих навчальних закладів аж ніяк не пов'язана з виявленням придатності обійняти у майбутньому посаду судді.

При розробленні професіограми судді можуть бути враховані характеристики, які використовуються, наприклад, для деяких інших видів інтелектуальної праці, а саме: суспільне значення праці відповідної професії, її зміст; галузь використання цього виду праці; склад осіб відповідної професії; особливості професії: політична спрямованість, професійно-етичні вимоги; загальна і професійна підготовка; психологічні особливості діяльності: схильність до діяльності; загальні та спеціальні здібності; індивідуально-психологічні особливості (темперамент, характер, вольові якості, комунікативні якості); умови праці підвищення кваліфікації.

Аналіз стану можливих перспектив розвитку кадрів суддів і планування кадрової роботи потребують систематичного дослідження таких параметрів: рівня і принципів професійної підготовки суддів; умов, які полегшують їх професійну адаптацію; процесу підбору судових кадрів, формування їх резерву і ролі у ньому молодих фахівців; характеристик за віком і стажем роботи суддів; плинності судових кадрів і стимулювання тривалості роботи у судах.

За всіма цими параметрами необхідні постійні спостереження, звичайно, не тільки шляхом кадрової статистики, яка забезпечує загальну «інвентаризацію» судових кадрів, а й шляхом спеціальних досліджень і перевірок. У процесі такого роду спостережень забезпечується опрацювання системи характеристик, що дають достатньо повні відомості про контингент судових працівників.

Наступний чинник — система підвищення кваліфікації працівників юстиції. Це забезпечує можливість для систематичного підвищення кваліфікації працівників судів, які можуть не тільки привести у систему свої знання, осмислити та правильно оцінити власний досвід, а й безпосередньо ознайомитися з діяльністю центральних органів юстиції та судів.

Необхідно звернутися ще до однієї проблеми у галузі підготовки кадрів для судів. Потребують вирішення питання професійного навчання не тільки суддів, а й інших працівників суду (секретарі суду, секретарі судових засідань, діловоди). Судді доводиться витратити багато часу на навчання цих працівників, перевірку їх праці, а іноді й виконувати деякі їх функції, що збільшує і без того велику навантаженість суддів основною працею та суперечить основним принципам розподілу праці.

Дослідження особи судді було б неповним без вивчення його правосвідомості та морально-етичної характеристики. Правосвідомість суддів відіграє важливу роль у тлумаченні та застосуванні ними норм права, визначенні міри покарання, обранні найбільш доцільної поведінки в процесі, коли закон нетвердо детермінує її, визначенні допустимості та відповідності доказів, стосунках судді з іншими учасниками судового розгляду.

Ефективність правосуддя залежить від умов, в яких протікає судова діяльність. Вивчення та свідомо зміна цих умов сприяють підвищенню якості судочинства.

Серед соціальних умов, що впливають на якість судочинства, повинні передусім вивчатися проблеми соціального планування та наукової організації праці в суді. Одна з таких проблем — визначення службового навантаження та необхідної кількості судових працівників. Актуальність цього диктується об'єктивно існуючими межами інтенсивності та обсягу праці, які гарантують збереження працездатності суддів і високу якість правосуддя. Для обґрунтування цього положення важливо простежити існуючий взаємозв'язок між обсягом службового навантаження й якістю судової праці.

Слід зазначити, що скасування та зміна вироків залежать від зростання службового навантаження.

Потрібно вдосконалити обґрунтування як існуючої чисельності судових кадрів, так і динаміки їх зростання. Зараз визначення кадрів суддів недостатньо відповідає змінам кількості справ, які розглядаються, з демографічними чинниками, специфічними територіальними і правовими умовами в окремих регіонах країни.

Прагнення до економії часу при надмірному навантаженні судді нерідко призводять до процесуальних порушень (наприклад, не дотримуються необхідні процесуальні строки, формально проводяться віддання до суду, немотивовано викладені висновки суду у вирокі).

Необхідно розробити принципові положення, які дозволили б обґрунтовано визначити правильність формування судових кадрів і необхідні зміни чисельності суддів.

Кількість справ, що надходять до судів, не завжди похідна від щільності населення, територіальної протяжності та сфери діяльності судів. В основі планування розвитку та розподілу котингенту суддів, мабуть, повинні лежати середні витрати часу на розгляд справ за окремими категоріями та видами злочинів, які експериментально встановлені. Однотипність справ кожної категорії обумовлює єдину методику їх розслідування та проведення з кожної категорії взагалі одного й того самого комплексу слідчих і судових дій. Тому такі

середні витрати часу для усієї маси справ можуть слугувати реальним мірилом їх трудомісткості.

Необхідно розглянути ще одне питання, пов'язане з організацією праці суддів, а саме: про функціональний розподіл їх праці. Якість праці суддів при спеціалізації є вищою. Спеціалізація економить час суддів і є більш раціональним методом праці. Звичайно, спеціалізація не може бути здійснена в судах з невеликою кількістю суддів, але в цих судах розглядається менша частина усіх справ, що проходять через судову систему.

Оцінюючи судову діяльність, слід ураховувати і характер «зовнішнього середовища». При правильних показниках, які характеризують правосуддя, перевагу слід віддавати судам, що працюють у більш скрутних зовнішніх умовах (погано розвинута мережа шляхів сполучення, в результаті чого виникають труднощі при викликанні свідків, потерпілих, експертів; порівняно високий рівень злочинності в окремих районах, який збільшує службове навантаження суддів; порівняно низький рівень загальної і правової культури населення, що впливає на поширення неправдивих свідчень свідків, нез'явлення свідків і потерпілих до судів тощо).

Порівняно несприятливі умови «зовнішнього середовища» подовжують строки судочинства, тобто знижують продуктивність праці суддів. Вихід із цього становища — інтенсифікація праці, тобто більша витрата сил на проведення трудових операцій.

У складних умовах «зовнішнього середовища» високі результати досягаються завдяки кращій організації праці, більш повному використанню існуючих резервів.

Правосуддя як особливий вид діяльності по застосуванню права характеризується органічним поєднанням державних і громадських засад. Потреба в здійсненні функції правосуддя зумовлена насамперед наявністю конфліктів у суспільстві та прагненням держави захистити встановлений правопорядок від будь-яких посягань.

Сутність соціологічного підходу до аналізу застосування права виявляється передусім у тому, що застосування права починає розглядатися одночасно й як соціальний процес, суб'єкти якого є разом з тим й учасниками суспільних відносин. Як такі вони займають, крім місця в посадовій структурі правозастосовних органів, низку інших соціальних позицій.

І оскільки соціальна поведінка людини — функція її місця у суспільстві, на ухвалення нею рішення з окремої справи впливає не тільки безпосередньо правова норма, а й уся сукупність її соціальних зв'язків, включаючи її особисту правосвідомість, правосвідомість класу або соціальної групи, до якої вона належить, вплив громадської думки про право тощо.

Соціологічний підхід дає змогу поглибити розуміння змісту правозастосовної діяльності і побачити, який соціальний сенс приховується за логічною операцією підведення окремих випадків під дію загальної норми.

Комплекс людських стосунків, які виникають при здійсненні правосуддя, в психологічному відношенні може бути поданий як дуже складна

система взаємодії психічних процесів, властивостей і настроїв окремих осіб та соціальних груп.

Значення органів судової влади далеко виходить за межі здійснення ними правосуддя. Організаційно оформлені соціальні групи, взаємодіючи в умовах громадянського суспільства, все частіше будують свої стосунки на основі угод, договорів. Це дає можливість оформити суспільні конфлікти як судові справи з цілком мирними процедурами їх розв'язання. Суд, таким чином, є й органом запобігання соціальним катаклізмам.

Суб'єктом, який здійснює судову владу, виступає не будь-який державний орган, а лише суд з притаманними тільки йому можливостями впливу на поведінку людей та соціальні процеси.

Суди, правосуддя та його гарантії можуть розглядатися як різновид соціальних систем.

Один із соціологічних напрямків дослідження правосуддя — додержання його головного принципу: рівність громадян перед законом. Цей напрямок включає дослідження розмірності між складом злочину і мірою покарання; виявлення порушень принципу індивідуальності покарання, які відбиваються як у надмірно суворих, так і в необґрунтовано м'яких рішеннях суду; аналіз причин цих порушень (результат або некомпетентності, або соціальних тисків на суди, або інші причини).

Отже, соціологічні методи можуть використовуватися для вивчення правосуддя за такими напрямками.

1. Визначення місця і значення правосуддя у більш широкій державній та соціальній системі.

2. Соціальна зумовленість правосуддя як особливого виду державної і громадської діяльності.

3. Визначення соціальних потреб, які задовольняються здійсненням правосуддя, його соціальних цілей і соціальних функцій.

4. Опеационалізація цілей правосуддя як умова використання кількісних методів для визначення рівня його ефективності.

5. Вивчення системи і структури умов ефективності правосуддя, включаючи норми права, які використовуються судом, визначення їх функцій.

6. Забезпечення теорії ефективності правосуддя інформацією про те, як діє ця система в цілому й окремі її компоненти («зворотний зв'язок» при управлінні системою).

7. Оптимізація правосуддя: практична перевірка ефективності заходів, які мають забезпечити підвищення рівня організації і функціонування судової системи.

Підбиваючи підсумки розгляду проблем, пов'язаних з соціологічними дослідженнями в галузі правозастосування в суспільствах, що трансформуються, слід відзначити необхідність урахування тісного взаємозв'язку двох різних видів правової діяльності: правотворчості і правозастосування. Адже, з одного боку, ефективність правозастосування багато в чому залежить від якості правотворчої діяльності, а з другого — саме на стадії правозастосування висвітлюються ті дефекти та прогалини в законодавстві, які слід усунути і заповнити в процесі правотворчості.

Тому глибоке вивчення цієї проблематики потребує комплексного підходу, який ураховує як специфіку правотворчої та правозастосовної діяльності, так і їх взаємний вплив. Тільки на такій основі можна виробити конструктивні пропозиції щодо вдосконалення правотворчості та правозастосування.

Література

1. Лазарев, В. В., Правоприменительная деятельность органов внутренних дел / В. В. Лазарев, И. П. Левченко. — М.: Акад. МВД СССР, 1989.
2. Шикин, Е. П. Факторы, определяющие эффективность норм права / Е. П. Шикин // Сов. государство и право. — 1973. — № 5. — С. 104-107.
3. Лазарев, В. В. Эффективность правоприменительных актов / В. В. Лазарев. — Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1978.

Социологический подход к анализу проблем правоприменения в трансформирующихся обществах

Водник В. Д.

Осуществлен социологический анализ проблем правоприменения в трансформирующихся обществах. Обосновано, что право является преобразовательной силой не само по себе, а в процессе его влияния на развитие социальной действительности, регуляции и изменении ее сторон. Проанализированы факторы, влияющие на качество деятельности по применению права. Рассмотрен особый вид применения права — деятельность суда, выражающаяся в отправлении правосудия. Охарактеризованы уровни социологического исследования эффективности правосудия, социологические методы ее изучения.

Ключевые слова: правоприменение, правосудие, эффективность, социологические методы, судебная деятельность, судья, суд.

The sociological going near the analysis of problems of law application in the transformed societies

Vodnik V. D.

In the article the sociological analysis of problems of law application in the transformed societies has been carried out. It has been proved that a law is not a transforming force itself, but in the process of its influence on the development of social reality, in regulation and changing of its sides. Factors, influencing the quality of activity on law application have been analysed. The special type of law application has been studied — the activity of court which is expressed in administration of justice. The levels of sociological research of effectiveness of justice, sociological methods of its studying have been described.

Key words: use of law, justice, effectiveness, methods of sociology, judicial activity, judge, court.